

ԵԿԵՂԵՅԱԳԻՏԱԿԱՆ

Իմաստութեան Կայծեր

Հին Կտակարանի առանձնայատկություններն մեկը անոր միսերնու բազմազանությունն է: Այս բովանդակալից գրքի մէջ է որ ի յայտ կուգան իմաստութեան վերաբերող գիրքերը: Իմաստութիւն բառը այստեղ պէտք է վերցնել իր լայնագոյն ու խորագոյն պարունակին մէջ, որ է՝ գիտութիւն, խոհեմութիւն, զգաստութիւն, ներհայեցողութիւն, կշռադատութիւն եւ կուօրէն տրամաբանելու կարողութիւն: Այսպիսով, իմաստութիւն բառը իր ամենաընդարձակ առումին մէջ միատեսակ կամ միաձեւ ըմբռնում չի կրնար ընդունիլ:

Իմաստութեան ոլորտներուն մէջ շրջապտոյտ կատարելու համար հարկ է որ յետադարձ կատարենք դէպի մախաբիստոնեական դարաշրջանը եւ այցելենք Միջագետքի, Իսրայէլի, Եգիպտոսի եւ այլ հին ժողովուրդները: Այս ազգերուն մէջ իմաստութեան կայծեր կը թեւածէին ազատօրէն՝ բոցավառելով երեսակայութիւնը եւ լուսաւորելով միտքերը ու պայծառացնելով հոգիները մարդկանց:

Գրաւոր հաւաստի աղբիւրներ կը պակսին մեզի ենթադրելու որ անցեալին եղած ըլլան հաւաքական շարժումներ կամ խմբակցական միութիւններ, որոնց հիմնական ձգտումն ու նպատակակէտը եղած ըլլայ փոփոխութիւններ մտցնել հասարակական կեանքէն մերս՝ մարդկանց առաջնորդելու դէպի իմաստալից ու բարոյալից կեանք՝ լի արդիւնաբեր ու օգտաշատ գործունէութեամբ:

Զայս ըսելով չենք ցանկար բացառած ըլլալ կարգ մը անհատներու ջանքերը, որոնց գրաւոր աշխատանքները ցարդ կը մնան համաշխարհային գրականութեան մէջ իբրեւ վաւերական ու մնայուն արժէքներ:

Հին Կտակարանի իմաստութեան գիրքերնու շարքին կը պատկանին Առակաց, Յոբի եւ ժողովողի գիրքերը: Բովանդակ Աստուածաշունչ մատենանք իմաստութեան անսպառ շտեմարան է: Դարերով մարդկութիւնը անոր դիմած է ստանալու ուղղութիւն, իմաստութիւն, մխիթարութիւն, մտքի հաստունութիւն եւ կեանքի փորձառութիւն:

Իմաստութեան գրքի ներկայացուցիչներ կամ ջատագովներ իրենց ամբարած անսահման գիտելիքները կը ջանան գրաւոր հաղորդել մարդկանց՝ մատնացոյց ընելու կեանքի իմաստը, նպատակը, եւ բարի, ուղիղ, արդար, խոհեմ, ճկուն ապրելու կերպը եւ արուեստը: Անոնց հիմնական առաջադրութիւնն է փոխելով ազնուացնել մարդկային նկարագիրը: Առակներու, առածներու, ասացուածքներու, փոխաբերութիւններու, զոդորիկ պատմութեամբներու ու պատկերներու յաջորդական ու անվերջ ներկայացումով, յարգելի հեղինակները իրենց բարձրագոյն ու անվիճելի հեղինակութեամբ ցոյց տուած են թէ իրենք ունին պաշտօնաւորութիւն ու բաւարար գիտութիւն՝ խօսելու բարոյագիտական ու կենցաղագիտական հարցերու մասին, ինչպէս նաեւ ունին իմացական հզօր կարողութիւն՝ վճռական պատասխաններ տալու կեանքի բազմատեսակ, բազմաձայն ու կնճռոտ երեւոյթներու մասին: Տարեկոյսէ վեր է անշուշտ որ հեղինակները, իրենց համոզիչ փաստարկումներով ու հաստատումներով՝ հիմնուած ու խարսխուած բարոյական ճշմարիտ դրոյթներու վրայ, կրցած են անառարկելի ու անխոցելի մնալ:

Սկզբնապէս աշխարհը գեղեցիկ էր, մաքուր, կարգ ու կանոնով եւ իր հարազատ բնավիճակով: Մարդիկ իրենք էին որ խախտեցին աստուածային օրէնքը եւ երկիրը դարձուցին երկնային անձեռքի ու կրակի կայր: Մարդկային այս գարտուղի ու անպատշաճ ըմբաջը ապականեց ու ջնջեց բարոյական օրէնքները եւ հասկացութիւնները: Մեղքի խորխորատին մէջ ընկուզուած մարդկութիւնը ապրեցաւ ըստ կամս եւ քմահաճօրէն՝ առանց հաշուետուութեան գիտակցութեան ու

պատասխանատվության զգացումի: Այս կարելի էր երեւոյթը չէր կրնար վրիպիլ Մոդոմոնի մամն իմաստուններու ուշադրութենն, որ առանց զանալու ձեռնարկած են հասարակութիւնը ի կարգ հրաւիրել եւ ի զգաստութիւն կոչել:

Իմաստութեան գիրքերուն յօրինուածութեան եղանակը բանաստեղծական բնոյթ կը կրէ: Բանաստեղծականօրէն ներհիւսուած ու մատուցուած տողերը յաւերժական գեղեցկութիւններ են, որոնք իրենց մէջ կը խտացնեն կեանքը իր ներքին բոլոր ծայրերով, ոլորտներով, խութերով, բարդոյթներով, խոշընդոտներով, փշոտ հարցերով ու բազմապիսի երանգներով: Այս խօսքերու առատութիւնը, բազմազանութիւնը եւ գունագեղութիւնը կը ծառայեն մարդկանց մտահորիզոնը ընդարձակելու, մտապաշարը հարստացնելու, ծաւալելու, անոր միտքը մշակելու, կրթելու եւ ծաղկեցնելու: Իմաստութեան գիրքերը մարդկութեան կը պարզեն հարուստ կենսափորձ, վառգի կ'ուսուցանեն հասարակութեան կամ ընկերային շրջանակներուն մէջ յաւագոյնս դրսեւորուիլ: Անոնք կը սորվեցնեն պարագայի համեմատ խօսելու եւ լուռ մնալու արուեստը, առաքինի, երջանիկ, առողջ, երկար ու անփորձանք կեանք վարելու գաղտնիքը: Իմաստութեան գիրքերը կեանքի կայծեր կ'արձակեն եւ համայն մարդկութիւնը կը կոչեն զգաստութեան, արքնամտութեան, յայնախոխութեան շրջահայեցութեան եւ փորձառութեան: Լաւ ու հաճելի փորձառութիւնները պէտք ունին հոգի պատրաստութեան. անոնք դիպուածաբար տեղի չեն ունենար: Այդպիսի փորձառութիւնները անձնէ կ'սկսկալեն ի յառաջագունէ գիտութիւն եւ իմաստութիւն: Անձնէ կ'սկսուի ունի թէ ան ինչպէ՞ս կ'ընկալէ իմաստութեան կայծերը իր կեանքէն ներս եւ կը կիրարկէ զանոնք յօգուտ իր անձին ու մանաւանդ ի շահ եւ ի բարօրութիւն իր մանկին ու շրջապատին:

Աշխարհի կարգաւորութեան ընդհանուր յօրինուածութիւնը մշտական սպառնալիքի ենթակայ է մարդկութեան, գիտութեան, մարտարարուեստի ու այլ բնագավառներու կողմէ: Եթէ մէկ կողմէ գիտութեան ու զանազան արուեստներու անմախքնաբայ գարգացման նոր դարաշրջան մը սկսած է բոլորել մարդկութիւնը, ապա միւս կողմէ անոր բարոյական կեանքը տիղմի մէջ խորասուզուած ցեխարձակումներով կ'ապականէ մարդկային նկարագիրը, կ'եղծէ անոր մարդկային ազնուագոյն գիծերը, աստուածատուր պարզեմները եւ կը նուաստացնէ անոր արժէքը: Հայոց մեծագոյն հանճարեղ արուստագետ կրօնատուր բանաստեղծը՝ Նարեկացին, իր Աղօթամատեանին մէջ հրաշալի վարպետութեամբ կը նկարագրէ մարդկութեան բարոյալքուածութիւնը եւ հոգեկան ապականութիւնը, եւ առ ի հետեւանա այս ծանր անկումին, անոր տուայտումն ու զիջող: Ան կը գրէ. «Արդարեւ, մեծ է ցաւն ու վստանող վարամուճներու ու տագնապներու, երբ որ մարմինդ մեղքով լափուած է . . . բաղադրութիւնն ամբողջ զանգուածիդ շաղախուած է լոկ կիրքով մահաբեր . . . երբ որ բանական ըլլալով համերձ, դատուած եւ կարգը անասուններու, ողջ գոյութեանդ շարամանուած է զազիր գարշութիւն, արտաբոստ՝ առողջ, ներքնապէս, սակայն, փրկաւորած ես, յուսահատած ես յաւիտենաբար ծանր յանցանքներուդ յիշատակներով»: Հոս է որ օգնութեան կը փութան իմաստութիւն պարունակող ու բուրոյղ առակները, որոնք կուզան վերականգնելու մարդը իր մեղսաթաթախ վիճակէն, մոլորութենէ ու շեղուածութենէ՝ ուղիղ արահետի վրայ գետեղելու, յուսահատութենէ փրկութեան առաջնորդելու, անստուգութենէ յուսաւորութեան առաջնորդելու:

Հին Կտակարանի առակները, առածները եւ պատկերաւոր այլ խօսքերը սեղմ են՝ համառօտ, կարճառօտ ու մատչելի: Այս արտայայտչաձեւերը իրենց մէջ կը ցոյցանեն կենդանի, իրական պատկերներ: Լեզուառնային տեսակետէ անոնք յստակ են, պայծառ, պարզ ու խիստ՝ այն աստիճան որ անցեալին կարելի եղած է զանոնք անգիր գործածել ընթացիկ խօսակցութեան ու առօրեայ հաղորդակցութեան մէջ:

Կարելորդութեամբ հարկ է արձանագրել այն երեւոյթը, որ ոճանք իմաստութեան գիրքերուն մէջ անհարկօրէն ու անարդարօրէն կը փնտռեն մոր դարաշրջանի մարդկութիւնը յուզող, մտալիկող ու չարչրկող խոսվայոյզ, բազմաբարդ ու լեռնակոյտ հարցերու լուծում: Հանուր մարդկութեան ծանօթ իրողութիւնն է որ ներկայիս աշխարհը կը տառապի անտեղի ու սարսափելի պատերազմներէ, ազգամիջեան սուր բախումներէ, ցեղակրօնային բարդ խնդիրներէ, խոր ատելութենէ, ինչպէս նաեւ բարոյագիտութեան վերաբերող անլոյծ հարցերէ եւն: Արդարութեան, մարդկային իրաւանց, խաղաղութեան, եղբայրասիրութեան ու ողջմտութեան նշանաբաններու զանաւոր ծնացած են ցուցատախտակներու վրայ եւ արձանագրուած մագաղաքներու վրայ եւ ի կեանս չեն վերակոչուած՝ յօգուտ մարդկային կեանքի բարելաւման ու բարեգարգման:

Արդ, մարդկային իմացական կարողութեան, բազկուծի օգտագործման եւ հոգեւոր ու բարոյական արժէքներու գործածութեան մէջ ի՞նչ ունին մատուցելիք իմաստութեան գիրքերը: Ինչքանով կ'արդարանայ, գործիմասկ, Ժողովող գրքի ներառումը Աստուածաշունչէն ներս, երբ լիովին չի գոհացներ ներկայ մարդկութիւնը եւ չի ներշնչեր զայն յոյսով ու չի տոգորեր յաւատեսական գաղափարներով: Եւ իրօք, Ժողովող գիրքը լի է ունայնութեան ու կեանքի հանդէպ յոռետեսական հայեացքներով: Այս եւ նման կենսական հարցերով զբաղած են բազմաթիւ գիտուններ, աստուածաբաններ ու Աստուածաշունչի մասնագետներ: Որոգիներսի արժանաւոր աշակերտ՝ Գրիգոր Սքանչելագործ (մահացած 270 թուականին), անդրադառնալով այս մասին մեզի կը յիշեցնէ որ այս գրքին մպատակը մատնանշել է մարդկանց ունայնութիւնը, անոնց յետապնդած ծրագիրներու եւ ձգտումներու վաղանցիկութիւնը, որպէսզի կարենայ գիրքը իր հօքը պատգամով մեզի երկմային, հոգեւոր ու մնայուն արժէքներու ուղղութեամբ առաջնորդել:

Քսանմէկերորդ դարի հարցերուն սպառնչ պատասխաններ տալու յաւակնութիւնը չունին իմաստութեան գիրքերը: Թէկուզ հարեւանցի լուծումներ չեն առաջադրեր անոնք: Հետեւաբար, բացարձակապէս անարդարութիւն գործած կ'ըլլանք եթէ այդ տեսանկիւնէն դիտելով զանոնք եւ մեր ակնկալութեանց մէջ ըլլանք չափազանց խիստ ու պահանջլոտ: Առակներուն մէջ պիտի գտնենք ջերմիկ հաղորդութիւն, հայրական հոգածութեամբ ու գուրգուրանքով արտասանուած կենսունակ խօսքեր, որոնք լուսատու ջահի ու անմար փարոսի նման պիտի զան ուղղութիւն տալու մեր կեանքին, մեր հաւատքը առկայծելու, խորացնելու, ամրացնելու եւ զմեզ հեռու պահելու մարդկային բարքի ապակնանութիւններէ, յոյի ունակութիւններէ ու սովորութիւններէ, մարդկային բնաւորութեան զգուշի կողմերէ եւ այլ բազմատեսակ մոլորութիւններէ, արատներէ, անյայտ կիրքերէ, գայթակղեցուցիչ արարքներէ, ծանծաղու ուղիներէ:

Սողոմոն իր առակներուն ուսուցումը սերունդէ-սերունդ հետեւողական դարձնելու մպատակադրումով կը յորդորէ զանոնք ոչ միայն ընդունիլ ու պահել, այլեւ տրամադիր ու յօժարական ըլլալ զանոնք փոխանցելու յաջորդական սերունդներուն, որպէսզի անոնք եւս հաղորդակից ըլլալով անոնց պարունակութեան, ապրին ազնիւ, վայելիւշ ու բարեկեցիկ կեանք:

Առակաց գրքի արժէքը եւ նշանակութիւնը Սողոմոնի մատուցած առակներուն բազմաբանակութեան մէջ չի կայանար, այլ ծանրակշռութեան, լիարժէքութեան ու խորիմաստութեան: Առակները մէկական գոհարներ են: Անոնք կը մրցին իրարու հետ իրենց պատկերաւոր մտածողութեամբ, այլաբանութեամբ ու խորհրդաւորութեամբ: Անոնց ինքնատիպութիւնը, գրաչափութիւնը ու գերազանցութիւնը խտացուած է պատգամին մէջ: Միշտ չէ որ առակները իրենց ձեւով ու բովանդակութեամբ մատչելի են հասարակութեան ու դիւրամարս: Ոմանք ունին համեմուկային կամ առեղծուածային բնոյթ: Ենթական ինք պէտք է կարենայ քակել համգոյցը եւ լուծելով հասկանալի դարձնել

առակը: Այսպիսի առակներ կը միտին աշխատանքի ու սրել ենքակային միտքը ու զարգացնել անոր մտածելու կարողութիւնը:

Իմաստութեամբ զորի հեղինակները գիտնականներ են, հմուտ դաստիարակներ ու խղճամիտ ուսուցիչներ: Անոնց կրօնա-փիլիսոփայական հայեացքին համաձայն, մարդիկ տեղը չեն իրենց ճակատագրին, վասնզի անոնց կառավարիչը Տէրն է: Մարդիկ կ'որոշեն, կը ծրագրեն, բայց ի վիճակի չեն գործադրելու՝ եթէ Տիրոջ կամքով չէ. «Ժողովուրդ մարդկան, կամքն Աստուծոյ»: Ենթական բազում ջանքերով կ'ուզէ ապահովել իր յաջողութիւնը եւ երջանկութիւնը այս աշխարհի վրայ, բայց եթէ Տիրոջ կամքով, օրհնութեամբ ու արտօմութեամբ չէ, յուճկետս են մարդկային ամեն ճիգ ու քրտինք: Մարդս ստեղծուած է ասիմանափակ գիտութեամբ ու կարողութեամբ: Այլ խօսքով, անասիման չէ անոր գիտելիք ամբարելու կարողութիւնը կամ գիտելիքներու պաշարը:

Արդ, ինչպէ՞ս կարելի է տիրանալ իմաստութեան եւ դառնալ խոհեմ, իմաստուն, հասուն: Մոդոմոնի առակները դարերուն ընդմէջէն մեզի կը պատգամեն թէ՛ «Սկիզբն իմաստութեան երկիւղ Տեառն»: Ուրեմն, Տիրոջ համղեալ ցուցաբերումն երկիւղի, ակնածանքի ու պաշտամունքի մէջ կը կայանայ ու կը կայանայ իմաստութիւնը: Մարդիկ պարտին հետեւաբար ընդունիլ եւ զգալ ներկայութիւնը Տիրոջ իրենց կեանքէն ներս եւ իրենց կեանքը ձեւաւորել, կարգաւորել ու դրսեւորել համաձայն այդ պատուիրանին: Տիրոջ առջեւ պետք չէ երբեք անքանալ ու երեսւյ իբրեւ իմաստուն, այլ միայն ըլլալ՝ «յուսացեալ ի Տէր յամենայն սրտ»: Աստուածագգեաց, առաքինապարոյ ու պարկեշտաբարոյ մարդկանց կողքին պիտի ըլլան ման իմաստութիւնը եւ խրատը անգոսնող ամպարիշտներ, որոնց մէջ բացակայ է Տէրը եւ ներկայ է Նետը: Առակները կը խրատեն հեռու մնալ այդպիսի անօրէն, նենգախոհ, անկրօն ու անխորհուրդ մարդոցմէ:

Առակները կը խրատեն զաւակները ըլլալ հնազանդ, յարգալից, խորագէտ, վասնզի իմաստուն որդին կ'ուրախացնէ հայրը, իսկ անմիտ որդին տրամոյթիւն է ծօրը: Մոդոմոն կը պատուիրէ. «Ողորմութիւնը եւ ճշմարտութիւնը քեզմէ թող չպակսին. զանոնք պարամոցիդ վրայ կապէ եւ սրտիդ տախտակին վրայ գտ» (Առակ 9. 3): Իմաստութիւնը արծաթէ, ոսկիէ եւ այլ բազմաթիւ զանձներ ու գոհարեղէններ աւելի քանկազին է. ան կը պարգեւէ հոգւոյ եւ մարմնոյ կատարեալ առողջութիւն, մտքի հանգստութիւն ու անդորրութիւն եւ կեանքի քաղցրութիւն:

Ժողովուրդ զորի համաձայն, մարդիկ ի վիճակի չեն տեղը ըլլալու իրենց ճակատագրին, վասնզի այդ տնօրինուած է Նախախմամութեան կողմէ: Աստուծոյ կանխագծուած ծրագրի համաձայն պիտի ապրին մարդիկ, որովհետեւ իրենց հաստոյթներն ու կարողութիւնն վեր է նշանակեց միակ փոփոխութիւնը իրենց կեանքէն ներս: Մարդս իր ասիմանափակ գիտելիքներով դատապարտուած է չիմանալու կեանքի զաղտմիքները: Ապագայի անստուգութիւնը պատճառ պետք չէ ըլլայ որ ամօր չկարենայ ապրիլ վայելուչ ու հաճելի կեանք. կոմայ եւ պէ՛տք է վայելէ կեանքը նամանաւանդ երբ երիտասարդ է. «Ուրախ եղիր, երիտասարդ, քու մանկութեանդ, եւ թող զուարճացնէ քեզ սիրտդ քու մանկութեանդ օրերուն (Ժող. ԺԱ.):

Արդ, այն ինչ նախասահմանուած է եւ անցած անգիր օրէնքի շարքին, անյեղի է ու անշքելի, եւ իբրեւ այդպիսին հարկ է ընդունիլ եւ պահել. «Ժիրենայն՝ ոչ կարասցէ զարդարել, եւ պակասեալն՝ ոչ կարասցէ ի թիւ անկանել» (Ժող. Ա.): Այս միանգամայն ցոյց կուտայ աշխարհի արտաքին երեւոյթները փոփոխութեան ենթարկելու ամենարհիմութիւնը եւ արդուն անաստակութիւնն ու անգործութիւնը: Հետեւաբար, մեզի կը մնայ ընդունիլ աշխարհը իր ամբողջական կազմով ու սարքով: Մարդս իբրեւ տկար անօր եւ մահկանացու, երբեք պիտի չկարենայ ներքափանցել խորին ու խորհրդաւոր գաղտնեաց: Մարդս պիտը է կեղոյնացնել իր բովանդակ տութիւնը իրեն տրուած կարճ ժամանակուայ լիուլի օգտագործման ու վայելքի վրայ: Հեռաւոր ու անծայրածիր

հորիզոնի վրայ ուրուագծուող ապագայի նշանները եւ յաջորդ օրուայ վաղ արշալոյսին բերած արեւի գոյներուն հետ բարիքները վայելելու երազը կամ իղձը լոկ ցնորամոտութիւն է, վասնզի անկի լաւ է գործածել ներկան քան երազել վաղուայ անորոշութիւնը: Մարդիկ, դժբախտաբար, կ'ապրին վաղուայ սիրոյն ու հաշտոյն, երբ կարելիութիւնը եւ ժամանակն ու առողջութիւնը ունին ապրելու եւ բարի քննելը վայելելու այսօր. «Եկ կեր ուրախութեամբ գիաց քո, եւ արբ սրտիւ գուարճացելով զգինք քո» (Ժող. Թ.): Կեանքը ինքնին քաղցր է, հաճոյալի ու բերկրալի. կեանքի զաղտնիքը զայն ապրելու ու հաճոյանալու մէջ է: Ինչքան ատեն որ բանական ու տրամաբանական բացատրութիւն կը պակսի մարդկային կեանքին, ամէն փորձ ու ջանք զայն բացատրելու յուճկետս են ու ապարդիւն: Մարդս պետք չունի շատ գիտութեան, վասնզի բազում գիտութիւնը մեր ցաւը կ'աւելցնէ, կ'եզրակացնէ Ժողովողի գիրքը:

Առակաց գիրքը լեզուի գործածութեան ուղղութեամբ շատ շինիչ թելադրութիւններ կը կատարէ: Լեզուն մեծ դեր կը կատարէ մարդուս կեանքին մէջ: Ան է որ կ'որոշէ մարդուն արժէքը, մեծութիւնը, բարութիւնը, վեհութիւնը, խորութիւնը: «Մահը եւ կեանքը լեզուին ձեռքն են եւ զայն սիրողները անոր պատուը կ'ուտեն» (Առակք Ժդ. 21): Իւրաքանչիւր խորհուրդ եւ մտածում լեզուով կ'արտայայտուի: Հետեւաբար, լեզուն է սկիզբը ամենայն չարեաց եւ բարեաց: Թէպէտեւ լեզուն փոքր անդամ է, բայց կրնայ եւ աներկնոր գործել եւ հրաշքներ կատարել: Լեզուն անկարելի կարելի կը դարձնէ: Լեզուն ճկուն գործիք է կամ միջոց մեր միտքերը հաղորդելու եւ փոխանցելու մարդկանց եւ մեր սրտի պատկերը ու զգացումը ներկայացնելու: Բերանն է որ կը պահէ կամ կը կործանէ ամէն: Մեծն Սողոմոն կ'ըսէ. «Լեզու արձակ փշոճ զոսկերս», որ է՝ «ամոյշ լեզուն ոսկորներ կը կտարէ»: Մեր Ժողովուրդը կ'ըսէ. «Ամոյշ լեզուն օձը ծակէն կը հանէ»: Լեզուի անտեղի, անպատշաճ, անհարկի ու աղտեղի գործածութենէն կը յառաջանան նեղութիւն, տրտմութիւն, դժբախտութիւն, վիշտ, թախիծ, փորձանք. «Քեզմէ հեռացուր կամակոր լեզուն», վասնզի իր լեզուն զսպողը իր ամէն կը պահէ, իսկ ով որ յամոյշուցն է իր շրթունքներու գործածութեան մէջ, իր ամէն կը խոտով (Տե՛ս Առակք Ժգ.): Սողոմոն զմեզ կը զգուշացնէ զոպարտութիւն կատարելէ, բաժնաւանք ընելէ, սուտ ու փոքր խօսակցութիւն վարելէ, լեզուն պատահաբար, անխորհրդաբար ու անզգուշաբար գործածելէ: «Հարբ իր շրթունքներուն յանցանքովը որոգայթը կ'իյնայ . . . Մարդը իր բերնին պտուղէն բարիքներով կը լեցուի» (Առակք Ժբ.):

Մարդոց քաջատոյջութեան եւ յաջողութեան մախապայմաններն են մաւե՝ աշխատասիրութիւնը, ժրաջանութիւնը, տքնութիւնը, անդուլօրէն գործելու պատրաստակամութիւնը: Աշխատանքը սուրբ է ու նուիրական. անկէ կը բխին բարութիւն, բարեգործութիւն, բերքի առատութիւն, արդիւնաւորութիւն, հարստութիւն եւ բերկրութիւն: Մուկութիւնը անկենդանութիւն է ու արմատ ամենայն չարեաց, հետեւաբար եւ՝ ձախողութեան, թշուառութեան ու անօրոքութեան կ'առաջանորէ: Եթէ փոքր ինչ ննջես, մտախ, միքիես եւ ձեռքերդ լամջիդ վրայ հանգչեցնես, կը գրէ Սողոմոն, ահա այդ ժամանակ տնամկութիւնը վրադ կը հասնի եւ կ'արտօտութիւն կը քաշես (հմմտ. Առակք Զ.): Այստեղ օրինակը կը բերուի ժրաջան մրջնիւնին, որ չունենալով հանդերձ մէկը իբրեւ իսկիչ, ամառը կը պատրաստէ իր ուտելիքը եւ հունք կ'ամբարէ: Նոյնն է մաւե մեղուն, որ պարկեշտութեամբ կը գործէ օրմիբուն, եւ որուն վաստակը կը վայելեն ամենքը հաւասարապէս (Առակք Զ.):

Առակները կը յորդորեն հեռու մնալ ցոփ, անասակ ու շուայտ կեանքէ, յոփացումէ անյազ կիրքերէ ու վնասաբեր ցամկութիւններէ, որոնք կրնան մարդուն առողջութիւնը քայքայելով զինք վիհը գլորել: Փորձութիւնը կրնայ յաճախել մարդը որեւէ ատեն եւ իր թոյնով հարուածել ու զգնաճել: «Որդեակ, կը գրէ Սողոմոն իմաստուն, պիղծ կնոջ շրթունքներէն խորիսխի մեղր կը կաթի, ու անոր քիճքը իւղէն կակուղ է, բայց անոր վախճանը օշինդրի պէս դառն ու երկասայրի սուրի պէս արած է» (Առակք Ե. 3-4): Աղիճը

գրաւիչ է, անոր արտաքին տեսքը դիւթիչ, գզիւիչ, իսկ խօսքերը՝ հրապուրիչ, համոզիչ, սակայն անոր պատճառած վնասը կործանիչ է: «Ամբարոյ կնոջ պատճառով, մարդ մինչև պատատ մը հացի կարօտ կ'ըլլայ. եւ շնացող առնակինը պատուական հոգին կ'որսայ» (Առակք Զ.):

Ի հակադրութիւն խառնագնաց կնոջ, սքանչելի տողեր նուիրուած են խոհեմ, հաւատարիմ, պարկեշտ ու տքմաջան կնոջ. «Իմաստուն կիներ կը ծաղկեցնեն տունը, իսկ անգգամները իրենց ձեռքերով կը կործանեն»: Աշխատասիրութիւնը, վեհամձմութիւնը, մեծոգութիւնը եւ համեստութիւնը անհատին նկարագրին հիմքը ու խարիսխը եւ կազմեն: Իմաստունի եւ յիմարի հակադրական պատկերներու առատութիւն կայ: Իմաստութիւն ու ճարտար գիտութիւն փոխանցել աւելի, Առակաց գիրքը կը միտի սրբակենցաղութիւն, սրբութիւն, մաքրակրօնութիւն, ազնիւ ու պարկեշտ կենցաղավարութիւն սորվեցնել: Իմաստուն է այն մարդը, որ կրնայ ուղիղ որոշումներ կայացնել իր կեանքին մէջ: Չարին եւ բարին գոյակցութիւնը եւ միատեղութիւնը ամխոտասփելի վիճակ է, եւ հետեւաբար՝ հիմնական պատճառ որ մարդիկ յստակ գատորոշում կատարեն եւ կարենան ճշդագոյն կողմնորոշուիլ ի նպաստ իրենց հոգեշահութեան ու բարոյական կեանքի վերելքին: Առակաց գրքի վերջին գլուխը նուիրուած է այն կնոջ որ ամուսնուն գործակից է ու գիտակցութիւնը ունի իր անձնական պատասխանատւութեան: Իբրեւ բարեմիտ ու խղճամիտ կին, ան իր տրամադրութեան տակ ունի աղքատներուն եւ տնանկներուն օժանդակելու համեստ միջոցներ: Անոր կեանքը լի է օգտակար գործունէութեամբ ու աշխատութեամբ: Ան չի հանդուրժեր ծուլութիւն եւ ճրիակներութիւն. «Գօտի անծայ հաստատութեամբ ընդ մէջ իւր՝ մխեսաց գրագուկս իւր ի գործ» (Առակք ԼԱ.): Անոր ճրագը չի մարիւր երբեք. ան տիւ եւ գիշեր կ'աշխատի եւ «զգնես իւր ձգէ յօգուտ եւ զմատուսս իւր անձամբոյ» տայ իոյր» (ԼԱ.): Նազուազիւտ ու պէսպէս առաքինութիւններով բարեգարդուած կինը գնահատութիւն կը գտնէ ընտանիքին եւ իր մէջ եւ յարգանքի կ'արժանանայ համայնքին կողմէ: Ամուսինը կուտայ լաւագոյն ու զերագոյն գնահատականը, երբ կ'ըսէ. «Բազում դստերք ստացան զմեծութիւն, բազումք արարին զօրութիւն, բայց դու առաւել եղեր եւ անցուցեր զամենեքումք» (ԼԱ.), եւ առ ի հոգեւոր վարձատրութիւն իմաստուն ու լայնակտե հ կնոջ բարի արարքներուն, ան պիտի օրհնուի ու պատուուի:

Առակները կ'անդրադառնան նաեւ մարդկային յոռի բնավորութեան ու նկարագրագիծերուն: Յատուկ առակներ նուիրուած են ազահութեան, բարկութեան, կենդանորութեան, անգործեան, բռնակալութեան, յիմարութեան, կրքոտութեան անձնատիպութեան եւ այլ զանազան մոլութիւններու ու յոռի գիծերու: Իցիւ թէ կարենայինք անդրադառնալ իւրաքանչիւրին եւ երեւան բերել առակներուն դիրքը եւ տուած ուղղութիւնը: Այստեղ մենք կը բաւականամանք խօսելով միայն քանի մը կէտերու մասին:

Մարդուն ներքին հոգեկան գերիզօր ու արտաքին գեղեցկահիւս կառոյցը քանդող ու խորտակող պիտեբէն ու յոռեգոյն բարբերէն մէկը զայրոյթն է կամ կատարութիւնը: Սաստիկ բարկութիւնը նշան է քիչ խելքի, եւ կամ՝ խենթութեան, պակասամտութեան, անհիւսապակշռութեան, անհամբերութեան ու տգիտութեան: Սողոմոն իմաստուն բազմաթիւ առակներ գրած է ցատուի եւ խրատած չափազանց հեռու մնալ ջղային, բարկասիրտ, դիւրագոգիտ, զայրացկոտ մարդոցմէ. «Բարկասիրտ գործէ առանց խորհրդոյ, եւ այդ իմաստուն՝ յոյժ համբերէ» (Առակք ԺԴ.): Բարկացողը ոչ թէ միայն խորհրդոյ, եւ այդ իմաստուն՝ յոյժ համբերէ կը վարակէ ուրիշներ եւս. «Բարկացող ինքզինք կը վնասէ, այլեւ այդ մոլութեամբ կը վարակէ ուրիշներ եւս. «Բարկացող մարդուն հետ ընկերութիւն մի՛ ըներ, եւ զայրացկոտի հետ մի՛ բնակիր, որ չըլլայ թէ ամոր ճանապարհը սորվիս եւ անձը կորսնցնես» (Առակք ԻԲ.): Ներկայ իրադրութեան մէջ, որ է ըսել՝ կեանքի խառնակ ու ամորոշ պայմաններուն մէջ, երբ մարդկութիւնը կը վազէ անդադար իր գոյութիւնը պահպանելու համար, մարդիկ դարձած են աւելի ջղաձիգ, փոքորկոտ ու զրգոտ: Ինչպիսի՞ պատուհասներ ու չար փորձանքներ կը

պատահին ամենուրեք անհամբերության և բարկասրտության պատճառով: Արկածներ, կոիւններ ու ամտեղի մահեր տեղի կ'ունենան որովհետեւ մարդիկ դարձած են չափազանց հեշտագրգիռ ու դիրազգած, կորսնցուցած են իրենց պաղարիւնութիւնը եւ հանդարտաբարոյութիւնը: Առակաց գիրքը մեզ կը գովաւացնէ. «Ցաստմնալի մարդը կոիւ կը սարքէ, իսկ համբերատարը՝ վեճը կը դադրեցնէ» (Առակք ԺԵ.):

Սողոմոն իմաստուն կը յիշատակէ եօթը կէտեր, որոնք Տէրը կ'ատէ. անոնք են՝ ամբարտաւան աչքեր, ստախոս լեզու, ամենէլ արիւն թափող ձեռքեր, չար խորհուրդներ հնարող սիրտ, չարութիւն գործելու համար արագ վազող ոտքեր, ստութիւն խօսող անիրաւ վկայ ու եղբայրներու մէջ թշնամութիւն կամ կոիւ ցանող մարդ: Այս չար կեցուածքէն ու արարքներէն են որ կը բխին այլ չարիքներ եւ կուգան ապականելու մարդը:

Մեր գրութեան աւարտին կը փափաքինք ամփոփ կերպով անդրադառնալ Ժողովող գրքի հանրայայտ երրորդ գլուխին, ուր կ'ակնարկուի ժամանակի կարեւորութեան, նշանակութեան ու կենսականութեան մասին: Կեանքի մէջ ամէն շարժում ունի իր ժամանակը: Ոչինչ կը ծնի ու կը մեռնի ժամանակէն առաջ: Ժամանակի հասկացողութեան հետ զոյաւորուած, պայմանաւորուած, միաձուլուած ու ներխառնուած կը գտնենք կեանքի մէջ երեւցող բոլոր երեւոյթները ու տեղի ունեցող փոփոխութիւնները: Ժամանակն է, որ մեզ պիտի մղէ պատերազմի կամ խաղաղութեան, սիրոյ կամ ատելութեան, խօսքի կամ լռութեան, քանդումի կամ կառուցման: Մարդիկ չեն կրնար ժամանակէն առաջ գործել, յուսալ կամ ակնկալել: Ժամանակն է որ լրումին կը հասցնէ մարդկանց երազներն ու փափաքները: Ժամանակով պայմանաւորուած աշխարհը ցոյց կուտայ մեզի, որ ժամանակէն դուրս կարելի չէ մտածել ու գործել: Մարդս ինք ալ ժամանակի ծնունդ է, հետեւաբար, ժամանակը պէտք է լաւագոյնս օգտագործէ ի խնդիր իր հոգեշահութեան, հոգւոյ բիւրեղացման ու պայծառակերտութեան:

Իմաստութեան գիրքերը իրենց իմաստասիրական վեհ գաղափարներով գրաւած ու յափշտակած են աշխարհի ժողովուրդներուն երեւակայութիւնը, սիրտը ու հոգին: Անոնց պատուերներու գործադրութեամբ, աշխարհը ամտարակոյս կը դառնայ աւելի հաճելի ու դիրաւ շնչելի վայր:

ԶԵՆՈՐ ՔՀՆՅ. ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ